

UITDAGING VOOR LECTORAAT FRIES EN MEERTALIGHEID

**Aansluiting tussen meertalig basisonderwijs
en meertalig voortgezet onderwijs**

De aansluiting tussen het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs is niet altijd ideaal. Het lectoraat *Fries en Meertaligheid* probeert aansluitingsproblemen voor de talen Fries, Nederlands en Engels in meertalig onderwijs in kaart te brengen en er oplossingen voor te vinden. Het uiteindelijke doel is te komen tot een verhoging van taalbeheersing in alle drie de doeltalen.

ALEX RIEMERSMA & REITZE JONKMAN

De aansluiting tussen basis- en voortgezet onderwijs is sinds jaar en dag een steeds terugkerend thema. Niet alleen wordt het lesgeven door een of twee leerkrachten overgenomen door een hele rits nieuwe leraren met evenzoveel vakken, ook wordt er een breuk veroorzaakt

tussen taal en rekenen, dat Nederlands en wiskunde gaat heten in de onderbouw van de middelbare school. De aanpak is vaak heel anders, bijvoorbeeld van tafelgroepen naar frontaal lesgeven.

Wat erger is, is dat ook het tot dan toe behaalde niveau van de leerling in het vervolgonderwijs niet als startpunt wordt genomen. De leerlingen worden

hoogstens naar schooltype gehomogeniseerd, maar voor vakken als Nederlands, Engels en in Fryslân ook Fries ontstaan zeer heterogene klassensamenstellingen. Differentiatie is zeer gewenst, maar kennelijk moeilijk te realiseren in het voortgezet onderwijs. Het lectoraat *Fries en Meertaligheid in onderwijs en opvoeding* aan de hogescholen NHL en Stenden, en de Fryske Akademy

probeert deze verschillen in werkwijze van het talenonderwijs, maar ook de verschillen in ambitie en doelstelling tussen het basis- en voortgezet onderwijs beter in kaart te brengen. Dit moet leiden tot voorstellen voor oplossingen die gericht zijn op de verhoging van het niveau van taalbeheersing en de vergelijkbaarheid ervan in de drie doeltalen.

Achtergrond

Basiskenmerk van meertalig onderwijs is het gebruik van doeltalen als voertaal. In Nederland gaat het dan meestal om Nederlands en Engels, soms ook Duits of Spaans. In Fryslân wordt op alle scholen Fries als vak gegeven en, vooral in het basisonderwijs waar een Friestalige dag of middag heel gewoon is, in toenevende mate ook als voertaal bij andere leergebieden benut. Het streven is om tot integratie te komen van drie talen: Nederlands, Engels en Fries met de bedoeling om te komen tot verhoging van het niveau van taalbeheersing in alle drie de doeltalen. De vergelijkbaarheid van de niveaus van taalbeheersing in de doeltalen kan daartoe bijdragen. Deze helpt ook voor het versterken van meertalig bewustzijn van leraren, leerlingen en de ouders.

De bestaande kerndoelen voor Fries en Engels in het basisonderwijs zijn gericht op taalbeheersing en taalattitude, cultuurparticipatie en taalbeschouwing. Leerstrategieën maken er deel van uit. In de kerndoelen voor het voortgezet onderwijs wordt onderscheid gemaakt tussen leerlingen met Fries als tweede taal en leerlingen met Fries als moedertaal. De inspectie constateerde in 2010 dat het onderwijs in het Fries weinig systematisch aangepakt wordt door de scholen. Grootste missers zijn het ontbreken van taalbeleidsplannen, het ontbreken van opbrengstgericht werken, het grote percentage onbevoegd gegeven lessen in het voortgezet onderwijs, en het gebrek aan didactische vaardigheden gericht op differentiatie. Verder zijn er klachten over het gebrek aan informatie over Fries in de onderwijskundige rapporten van de toeleverende basisscholen en gebrek aan transparantie (en dus: overdraagbaarheid) van de beoordeling en becijfering. Dit vraagt om een oplossing, niet alleen voor Fries maar ook voor Nederlands en Engels in het algemeen.

Wat kan en moet gebeuren?

In het recente inspectierapport *Tussen wens en werkelijkheid* (2010) doet de inspectie de aanbeveling een genormeerd toets- of leerlingvolgsysteem voor Fries te ontwikkelen en veel sterker te differentiëren op de (talige) capaciteiten van de leerlingen. Voor het voortgezet onderwijs beveelt de inspectie de scholen aan om de bevoegdheid en bekwaamheid van leraren Fries op te nemen in het schoolbeleidsplan. Opmerkelijke uitkomst van het vorige inspectierapport (2006) is dat de ouders Fries belangrijker vinden dan de scholen zelf inschatten. Ook dat gegeven zou in het schoolbeleids-

plan moeten doorklinken.

Het lectoraat *Fries en Meertaligheid* wil bijdragen aan de versterking van de integrale aanpak van het taalleren en taalonderwijs en de verbetering van de doorgaande taalleerlijnen tussen basis- en voortgezet onderwijs. Het betreft de didactische organisatie, de lerarenopleidingen en het doorgaand meten van de leeropbrengsten in termen van niveaus van taalbeheersing. De toetsen en leerresultaten van de individuele leerling kunnen worden geïjkt aan de ERK-niveaus en de Referentiekaders Taal en Rekenen van Meijerink. De benodigde kwaliteiten van de docenten refereren aan de competenties van de (toekomstige) docenten in de kennisbasis. Kortom: alle aspecten en bewegingen om te komen van tweetalig naar drietalig of meertalig onderwijs. Gelukkig hoeven wij niet helemaal vanaf nul te beginnen.

Wat is er al?

Geïntegreerd taalonderwijs in meerdere talen is uiteraard maatwerk, maar dan wel op basis van leerplannen en schooltaalbeleidsplannen. Deze zijn ontwikkeld voor basis- en voortgezet onderwijs. Ook moderne leermiddelen met digitale toepassingen en schooltelevisieprogramma's dragen bij aan het realiseren van taalgericht vakonderwijs. Leraren en leerlingen kunnen in de community van Kennisnet doelgericht en kennisgericht samenwerken.

Veertig drietalige basisscholen in Fryslân vormen samen een netwerk dat aangestuurd wordt door de schoolbegeleidingsdienst. Deze scholen werken zowel met het model van *one person – one language* (de ene groepsleerkracht spreekt steeds één en dezelfde taal met de leerlingen, een andere groepsleerkracht een andere taal) als ook met het model van tijd en onderwerp, dat wil zeggen het afwisselend gebruik van het Nederlands en het Fries óf per dag óf per week. Voor Engels wordt op de meeste drietalige scholen een *native speaker* ingezet als klassenassistent of als leerkracht.

In het voortgezet onderwijs is er nog meer pionierswerk te doen. Drie scholen bieden tweetalig onderwijs Nederlands–Engels aan met Fries alleen als vak en twee scholen gebruiken naast Nederlands zowel Engels als Fries als voertaal. Deze scholen voldoen nog niet aan de criteria van het Europees Platform: dertig of vijftig procent onderwijstijd in de doeltalen. Het is nog een lange route voordat wij kunnen spreken van geslaagd taalgericht vakonderwijs, maar het is wel een logische stap op de weg naar het Europese streven dat iedere

De echte uitdaging van het lectoraat is het samenbrengen van leerkrachten en docenten en hen samen te laten werken aan de doorgaande leerlijnen en toetslijnen

burger naast zijn of haar moedertaal minstens twee andere talen zou moeten beheersen. In Friesland wordt dit ingevuld door naast de regionale taal Fries de nationale taal Nederlands en de internationale taal Engels in het onderwijs te gebruiken.

De echte uitdaging van het lectoraat is het samenbrengen van leerkrachten en docenten en hen samen te laten werken aan de doorgaande leerlijnen en toetslijnen, aan de afstemming van werkvormen en differentiatie, en het systematisch gebruik van de doeltalen als voertaal. Dit begint met overleg over leerdoelen, leerinhouden en gewenste leerresultaten. Eén middel daartoe is het vormen van lokale knooppunten van scholen voor voortgezet onderwijs samen met toeleverende basisscholen. Naast een leerlingvolgsysteem voor de drie doeltalen en het (elektronisch) taalportfolio van de individuele leerling kan een nieuw te ontwikkelen instrument (elektronisch schoolportfolio) hierbij goede diensten doen, namelijk voor de beschrijving van visie, ambitie, taalbeleid, doelen, leerstrategieën, taalmethoden en werkvormen, differentiatie en toetsvormen.

Het meten van leerresultaten

In het basisonderwijs is er voor Nederlands een uitgebreid leerlingvolgsysteem en aan het eind de Cito-toets. Voor Engels wordt wel gebruikgemaakt van Anglia-toetsen, die geïjkt zijn aan het Europees Referentiekader (ERK). De populaire methode *Take It Easy* heeft eigen toetsen. Voor Fries is er een beperkt toetsaanbod dat vooral gericht is op woordenschat en spelling. In dit schooljaar introduceert het Cito op alle basisscholen een toets begrijpend lezen Fries voor groep 8. Er zijn dus bouwstenen om te komen tot een toetsgebouw voor de drie doeltalen, maar een gemeenschappelijke bouwtekening is er nog niet en het cement moet nog aangemaakt worden.

Voor de vergelijkbaarheid van de leerresultaten moeten de niveaus van de bestaande toetsen eerst geïjkt worden aan het Referentiekader voor de Nederlandse taal (RKN) van de commissie-Meijerink, respectievelijk het ERK. Vervolgens is de vergelijkbaar-

heid gediend met onderlinge afstemming in structuur en vraagvormen van de toetsen. Wat de inhouden (woordenschat en taalvaardigheden) betreft, kan deze afstemming versterkt worden door meer samenhang te creëren in de vorm van de 'ik-kan'-beschrijvingen (van het ERK) in de verschillende talen. Uiteindelijk kan deze afstemming van toetsing in de drie talen invloed hebben op de efficiëntie en de effectiviteit van onderwijsprogramma's. Dit alles geldt voor basis- en voortgezet onderwijs afzonderlijk net zo goed als voor beide sectoren samen en in vereniging.

Idealiter functioneren de afsluitende toetsen van het basisonderwijs als instapniveau van de leerling in het voortgezet onderwijs. In de praktijk is de overdracht van informatie zeer beperkt. Sommige scholen organiseren in de brugklas zelf een peiling van de beginsituatie en het startniveau van de leerling van de taalbeheersing Fries en de taalhouding. Sinds enkele jaren gebruikt CVO Zuid-West Fryslân een uitgebreide toets waarvan de resultaten digitaal verwerkt en geanalyseerd worden. Het gaat hierbij gedeeltelijk om gerapporteerd taalgedrag, zowel thuistaal als taalgebruik in de vrije tijd, maar ook om een toets woordenschat en spelling. Het is de bedoeling deze toetsen tot een meetinstrument uit te bouwen met grammaticale elementen die te vergelijken zijn met de Anglia-toets.

Invoeringspraktijk en opleiding

Dit toetsinstrument zal in de komende jaren verder ontwikkeld worden in twee richtingen: meer toetsmomenten én toepasbaarheid voor andere talen. Het gaat om de ontwikkeling van een meetinstrument met betrekking tot de vijf taalvaardigheden en de taalhouding. Dit is om inzicht te krijgen in de opbrengst van een jaar onderwijs. Rapportcijfers geven wel iets aan over de individuele ontwikkeling van een leerling, maar niet over het hele cursusjaar in het algemeen. De resultaatgegevens leveren tezamen een leerlingvolgsysteem op dat ook over de grenzen van het basis- naar het voortgezet onderwijs reikt.

In het schoolportfolio wordt informatie bijeengebracht over de samenstelling van de schoolbevolking

Ideaal is de opheffing van gescheiden werelden van basis- en voortgezet onderwijs

wat de talige herkomst van de leerlingen betreft. Nu zijn er meestal geen betrouwbare cijfers over de taalheterogene (Fries of Nederlands) instroom op de verschillende locaties van het voortgezet onderwijs. Verder kan in het schoolportfolio aandacht besteed worden aan de schoolcultuur (hoe wordt er geleerd? hoe wordt er bestuurd? op welke wijze zijn de drie doeltalen zichtbaar in en rond de school?), aan de vernieuwingsambities van de school, maar ook aan de kennis en vaardigheden van de docenten, alsook de metacognitieve vaardigheden en het metalinguïstisch bewustzijn. Kortom: de school als lerend systeem, de individuele schoolleider(s) als lerende professional(s), de individuele leraren als lerende professionals én de lerende kinderen.

Leuk bedacht allemaal, maar gaat zoiets ook werken in de praktijk? Dat hangt uiteraard af van de mensen en hun ideeën, inzet en perspectief. Maar ook van de samenwerking tussen lerarenopleiding en schoolbegeleidingsdienst, bovenschools management en onderwijsinspectie, maar vooral van de gemeenschappelijke visie van al deze actoren. Visie die leidt tot actie. Actie die leidt tot kwaliteit.

Ideaal is de opheffing van gescheiden werelden van basis- en voortgezet onderwijs. De programma's van basis- en voortgezet onderwijs sluiten beter op elkaar aan waardoor herhalingen, of erger nog, hiaten, voorkomen worden. Er is duidelijk omschreven wat de leerling moet kennen en kunnen als het om de basis-kennis en -vaardigheden gaat. Het mooiste zou zijn te werken met een doorgaande leerlijn die vormgegeven en uitgedrukt wordt in dezelfde parameters die dan ook uitgewisseld kunnen worden tussen de scholen.

De opleiding en de nascholing is essentieel om de onderwijstijd in de doeltalen te verhogen en de kwaliteit ervan te verbeteren. De lerarenopleidingen zijn bezig met integratie van de doeltalen in een drietalige stroom op de pabo en het ontwikkelen van een minor en master meertaligheid. De lerarenopleidingen voort-

gezet onderwijs zullen de studenten van de wereldvakken geleidelijk aan trainen in taalgericht vakonderwijs. Genoeg doelen om naar te streven.

De opdracht van het lectoraat Fries en Meertaligheid is niet gering. Het is een uitdaging die door een verbeterde aansluiting tussen basis- en voortgezet onderwijs voor het talenonderwijs kwalitatief voordeel kan opleveren. De uiteindelijke winst van meertalig onderwijs is niet alleen het holistische doel om als individu meertalig te zijn en naar believen en behoefte te kunnen functioneren in verschillende talen. De inzet leidt hopelijk ook tot een hoger niveau van taalbeheersing van elke taal afzonderlijk. ■

Publiceer in *Levende Talen Magazine* Vakblad voor en door taaldocenten!

Docenten, leergangauteurs, uitgevers, lio's, nascholars, lerarenopleiders, leerplanontwikkelaars, beleidsmakers, allemaal lezen ze *Levende Talen Magazine*. Het blad is een forum en verdeelcentrum voor kennis en praktijkervaringen op het gebied van taalonderwijs.

LTM wil theorie en praktijk bij elkaar brengen. De onderwijswerkvloer moet zichtbaar blijven. Bijdragen van docenten uit de praktijk zijn daarom zeer welkom.

Publiceer over ontwikkelingen op uw school, in uw vak, in uw sectie, in uw lessen, bij uw leerlingen. Deel meningen en ervaringen met uw collega's en met alle anderen die over het taalonderwijs meepraten en er direct of indirect aan meewerken.

Publiceren is niet alleen goed voor het taalonderwijs, maar ook voor uw eigen professionalisering.

Stuur uw bijdrage met een omvang van vijfhonderd tot vijftienhonderd woorden aan <ltm@levendeta-len.nl> of neem contact op met de hoofdredacteur via <jgraus@plex.nl>.

etalage

De Nederlandse uitgeverijen presenteerden de afgelopen weken weer stapels literatuur. Het is vrijwel ondoenlijk om de hele waslijst in kaart te brengen. Om die reden volgt hieronder een selectie van de meest bruikbare en in het oog springende titels.

Behalve om zijn romans en polemieken is **Jeroen Brouwers** vermaard om zijn literaire portretkunst. Zijn nieuwe bundel *Gezichten, gestalten* (Atlas, 300 blz.) bevat beschrijvingen van bijzondere vriendschappen. Zoals die met de legendarische uitgever Geert van Oorschoot, de tot 'Renate' gemetamorfoseerde schrijver René Stoute en de tragische moordenaar-zelfmoordenaar Jan Emiel Daele. Daarnaast beschrijft Brouwers in dit boek schrijvers als Louis Paul Boon, Johan Daisne, Paul Snoek, Marnix Gijsen en Karel Jonckheere.

Luchtcowboy (Nijgh & Van Ditmar, 238 blz.) van **Corine Nijenhuis** vertelt het leven van een man die voortdurend op zoek is naar avontuur. Deze Cees Slootwijk leeft alsof de dood niet bestaat. Na het mislukken van zijn *American dream* (het opzetten van een ranch) stort hij zich op een nog onbekende handel: luchttransport van dieren. Wat volgt, is een

reeks vluchten met vrachttuostellen van twijfelachtige kwaliteit. Met een niet te temmen optimisme sleurt hij de schrijfster een wereld binnen waarin fantasie en werkelijkheid lastig uit elkaar te houden zijn.

Net als vele leeftijdgenoten keert Arnold Zipper, hoofdpersoon in de roman *Zipper en zijn vader* (Atlas, 160 blz.) van de Duitse auteur **Joseph Roth**, gedesillusioneerde terug van de Eerste Wereldoorlog. Lusteloos zwerft hij door de hem ooit zo vertrouwde stad Wenen en brengt hij zijn vrije tijd door in koffiehuisen. Zijn vader bezorgt hem een geestdodend baantje als ambtenaar bij de belastingdienst. Even lijkt Arnolds leven een hoopgevendewending te nemen. Maar al snel wordt het hem duidelijk dat hij de ene sleur voor de andere heeft ingeruild, in deze klassieke roman uit 1928.

In een vreemde kamer (Querido, 224 blz.) van de Zuid-Afrikaanse schrijver **Damon Galgut** is zowel een roman als een persoonlijk reisverslag. In Griekenland ontmoet de verteller een Duitser in wie hij al snel een zielsverwant herkent. Maar in hoeverre is hij bereid hem te volgen? In alle verhalen wordt de verteller geconfronteerd met de vraag hoeveel je van jezelf op wilt geven om bij die ander te kunnen horen. *In een vreemde kamer* stond vorig jaar op de shortlist van de Man Booker Prize.

In de reeks De Twintigste Eeuw van uitgeverij Atlas verscheen een herdruk van de roman *Een hermelijn in Tsjernopol* (414 blz.) van de Oostenrijks-Hongaarse schrijver **Gregor von Rezzori** (1914–1998). Terugblikkend op zijn kindertijd leidt de verteller ons rond in Tsjernopol, een stad vol merkwuurdige personages en gebeurtenissen. Het is zo'n typisch Midden-Europese smeltkroes van allerlei volkeren. Een ogenschijnlijk banaal voorval doet de stad langzaam afglijden naar chaos. In de reeks De Twintigste Eeuw verschenen tevens *De kruik* (een verhalenbundel van de Italiaanse schrijver **Luigi Pirandello**, waarvan een deel aan de basis heeft gestaan van de bekende film *Kaas* van de gebroeders Tavi-ani) en *Wij*, een antiutopische roman van de Russische schrijver **Jevgeni Zamjatin**.

Hoofdpersoon in de roman *De naamlozen* (Anthos, 320 blz.) van de Amerikaanse schrijver **Joshua Ferris** is Tim Farnsworth, een knappe, gezonde man van middelbare leeftijd. Zijn leven is goed; hij houdt van zijn vrouw, zijn opgroeiende – soms wat opstandige, maar talentvolle – dochter en van zijn werk. Maar op een dag staat hij op en loopt hij de deur uit. En hij blijft lopen. *De naamlozen* is het meeslepende verhaal over een leven waarin alle voorspoed vanzelfsprekend wordt gevonden. En over wat er gebeurt als dat leven plotseling en onherroepelijk weggenomen wordt. ■

Jacob Moerman

